

СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА МАЛИНАРСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Бојан Димитријевић¹, Бранка Калановић Булатовић²

Резиме

У раду је показана тенденција утврђивања стања у малинарству, као и разматрања могућих праваца развоја ове производње. Анализирани подаци показују да површине под малином, као и производња овог воћа у свету, генерално посматрано, имају растући тренд, док у Србији варирају око истог нивоа скоро читаву деценију уназад. С обзиром на јачање конкуренције, постојеће стање указује на потребу предузимања врло конкретних и хитних мера у циљу унапређења производње и промета малине, како би се и у будућности могао и даље обезбедити позамашан приход од извоза овог драгоценог воћа.

Кључне речи: стање, перспективе, развој, малинарство, Србија

Увод

Велика производно–економска и употребна вредност малине чини је једном од најзначајнијих врста воћа у Србији. Пракса је показала да се у поређењу са другим воћарским културама малина прилично добро прилагођава различитим земљишним и климатским условима, широм наше земље. Међутим, тренутна ситуација у малинарству у Републици Србији, намеће нека питања. Да ли су производни потенцијали довољно искоришћени? Да ли су остварени производни и економски резултати у производњи малине задовољавајући?

Производња малине у свету

Прве сорте малине створене су почетком XVII века. До сада је у свету помолошка наука одабрала, створила, регистровала и систематизовала преко 1200 сорти малине. Међу

1 Мр Бојан Димитријевић, Асистент, Универзитету Београду, Пољопривредни факултет, Немањина 6, 11080 Београд, +381642248076, dimitrijedi@yahoo.com

2 Др Бранка Калановић Булатовић, Доцент, Универзитету Београду, Пољопривредни факултет, Немањина 6, 11080 Београд, +38111615315, лок. 495., kalanovicbranka@yahoo.co.uk

њима има црних, црвених, пурпурних и жутих, а према начину рађања разликују се једнородне-ране (неремонтантне) и двородне-касне (ремонтантне) (Мишић и Николић, 2003). Поменути број сорти није коначан и готово га је немогуће прецизно утврдити обзиром да се у многим земљама непрекидно и интензивно ради на стварању нових сорти које ће имати боље производно-економске резултате. На пример, у последњих 20 година, широм света, регистроване су 142 сорте малина. Свој допринос сортименту дали су и српски селекционари створивши две сорте, Подгорину и Градину.

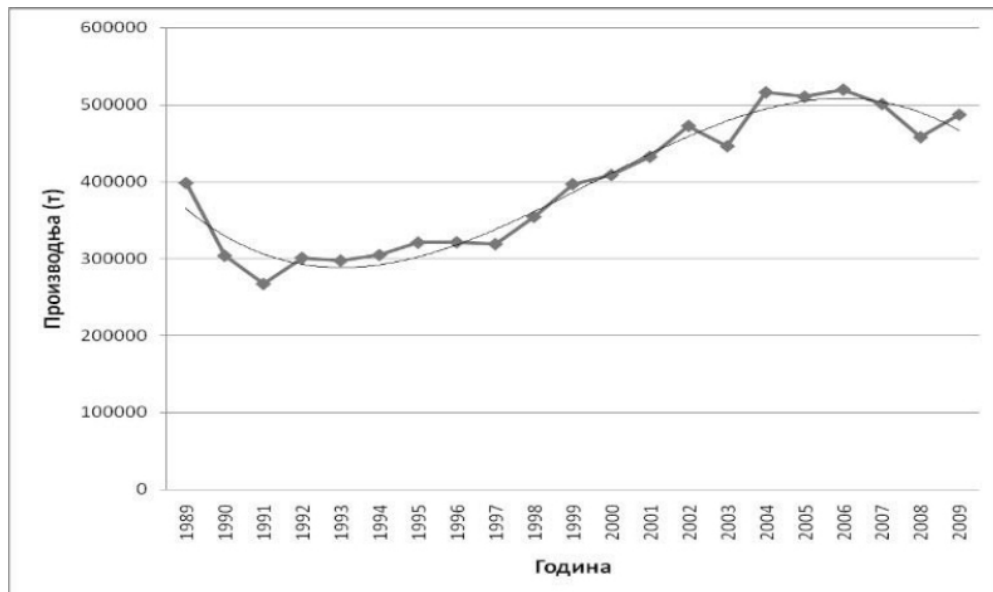
У последњих двадесетак година повећано је интересовање за гајење малине у свету (графикон 1). То је посебно изражено у Пољској, Новом Зеланду, Аустралији, Шпанији и Чилеу.

Графикон 1. Пожњевна површина малине у свету за период 1989–2009.

Извор: ФАО

Данас се малина у свету (графикон 2) гаји у преко 40 земаља, али је производња концентрисана у само десетак земаља (преко 90% светске производње), од којих су неке истовремено велики извозници и увозници овог производа. Највеће учешће у светској производњи малине имају Руска Федерација (33,4%), и Србија (16,1%), а следе САД (15,8%) и Пољска (11,5%). Ове четири земље чине три четвртине укупне светске производње малине. Поред њих, важни произвођачи овог воћа су и Украјина (близу 5%), Немачка (близу 4%), Канада (2,5%) и Велика Британија са 2,3% учешћа у укупној светској производњи малине.

Графикон 2. Производња малине у свету за период 1989–2009.

Извор: ФАО

Повећање производње малине највећим делом је резултат повећања површина ($r=0,97$), по стопи од 4,3%, а малим делом повећања приноса по хектару ($r=0,26$), (Стевановић и сар., 2006). Промет свеже малине се смањује, што се објашњава њеном високом ценом на тржишту, те се из тог разлога углавном прерађује у сок, концентрат, сируп, пире, џем, слатко, мармеладу, пасту, млечне, козметичке и медицинске производе. У Србији се производи и ракија, малиновача. У свету има преко 100 различитих производа од малине.

Производња малине у Републици Србији

Због својих агроэколошких услова Србија је погодна за гајење малине. Незагађено земљиште, погодна клима и довољно сунца чине да малина са ових простора има боље нутритивне особине, арому и боју у односу на малину из било које друге европске земље.

У Србији је малина значајније почела да се гаји крајем XIX века, (1880) у околини Ваљева и Чачка. Битан помак у српском малинарству учињен је набавком сорти из САД. Највише је била заступљена сорта Малборо, којој су наши одгајивачи из околине Ваљева дали име Ваљевска малина.

Робна производња малине у Србији почела је након завршетка Првог светског рата. У периоду 1920-1960. гајене су домаће и одомаћене сорте црвене малине ситног плода и мале родности, као што су Јеличка, Економка, Ваљевска (Малборо, Копаничанка), Буковичка, Зајечарска и друге (Бугарчић и сар., 1984).

Након 1949. године из САД и Велике Британије су увезене и данас актуелне сорте Молинг промис, Молинг експлоит, Молинг џул, Лојд Џорџ, Њубург, Норфолошки цин

и Виламет. У то време највећи произвођачи малине били су из околине Ваљева и Чачка. Почетком, а посебно средином седамдесетих година, Ариље постаје највећи центар (рејон, малиногорје) гајења малине у СФРЈ. У српским малиногорјима данас доминира америчка сорта Виламет, која је настала пре I светског рата и гајила се масовно у САД и Канади. Почетком друге половине XX века донесена је у Србију где даје највеће приносе и најбољи квалитет. У нашим малиногорјима заменила је домаће сорте Чачанку, Ваљевку, Градину, Подгорину, али и Промис, Експлоит, Лојд Џорџ. Данас у засадима заузима око 95% површина (Петровић и Лепосавић, 2005). На преосталим површинама повећава се учешће сорте Микер и у мањој мери сорте Тјуламин која се углавном користи за употребу у свежем стању. У мањој мери заступљене су ремонтантне (двородне јесење) сорте Херитиц, Полана и Отм Блис, које су отпорније на трулеж корена.

Последњих година се у Србији годишња производња малине кретала око 80.000 тона, што чини око 5,5% укупне производње воћа, са просечном годишњом стопом раста од 2,3% (табела 1).

Табела 1. Производња малине у Србији у периоду од 1989-2009. год.

Година	Република Србија			Централна Србија			АП Војводина		
	пожњевна површина (ха)	принос		пожњевна површина (ха)	принос		пожњевна површина (ха)	Принос	
		укупан (т)	(кг/ха)		укупан (т)	(кг/ха)		укупан (т)	(кг/ха)
1989	10993	58183	5293	10677	57635	5398	316	548	1734
1990	11421	57521	5036	11084	56696	5115	337	825	2448
1991	10330	41919	4058	10002	41117	4111	328	802	2445
1992	9830	44081	4484	9527	43367	4552	303	714	2356
1993	9734	38497	3955	9390	37637	4008	344	860	2500
1994	9871	44475	4506	9514	43487	4571	357	988	2768
1995	10815	53068	4907	10525	52374	4976	290	694	2393
1996	12138	62646	5161	11825	62001	5243	313	645	2061
1997	12608	45008	3570	12281	44094	3590	327	914	2795
1998	12806	63796	4982	12495	63074	5048	311	722	2322
1999	12996	64680	4977	12706	63963	5034	290	717	2472
2000	13519	55999	4142	13238	55530	4195	281	469	1669
2001	14753	77781	5272	14385	77068	5358	368	713	1938
2002	15293	93982	6145	14943	93572	6262	350	410	1171
2003	16354	78974	4829	15987	78664	4920	367	310	845
2004	15995	91725	5735	15589	90861	5829	406	864	2128
2005	15413	84331	5471	15063	83777	5562	350	554	1583
2006	15024	79680	5304	14672	78929	5380	352	751	2134
2007	14496	76991	5311	14116	76185	5397	380	806	2121
2008	14680	84299	5742	14174	83335	5879	506	964	1905
2009	14957	86961	5814	14441	85302	5907	516	1659	3215

Извор: Завод за статистику Републике Србије

Малина се у Србији углавном производи у малим засадама породичних газдинства, чија се величина најчешће креће 10-30 ари. Површина ових малињака је углавном дефинисана бројем чланова домаћинства једне породице, уз евентуално ангажовање неколико радника у сезони бербе (*Димитријевић, 2009*). Последњих година се просечан принос малине у Србији кретао 5-8 т/ха, (0,7-0,8 кг/м²). У Србији се 40-50.000 домаћинстава бави производњом малине на површини од 14-16.000 ха. Само 3-5% површина под засадама малине се наводњава, што је занемарљиво. Производња малине је најзаступљенија у брдско-планинским подручјима Србије (*Мишић и сар., 2009*). Процењује се да у малинарству Србије ради, заједно са сезонским радницима, око 200.000 људи свих старосних категорија. Самим тим, може се слободно констатовати да малина, тамо где се гаји, омогућава опстанак села.

У Србији се истиче неколико региона у којима је производња малине заступљена: Ваљевски (Подгорина и Поцерина), Шабачки (Крупањ, Лозница, Бајина Башта), Косјерићки (правац Повлен-Варда), Ариљски (Ариље), Ивањички (Ивањица, Каона, Котража, Гуча), Чачански (Чачак и Каблар), Копаонички (Брус са околином), Краљевачки (Краљево), Лесковачки (Лесковац). Централна Србија учествује са 98% у укупној производњи малине.

Органском производњом малине у Србији бави се тек нешто преко 1% малинара, што говори да је овај вид производње у повоју (табела 2).

Табела 2. Обим органске производње малине у Републици Србији

Година	Број малињака	Број малинара	Површина (ха)	Обим производње (т)
1999	53	53	11,70	108,0
2000	62	62	12,30	187,8
2001	281	220	54,19	478,6
2002	670	539	102,07	739,1
2003	708	551	125,11	875,0
2007 (est)	940	640	160	1.200
2009	-	-	380*	

* Површина која је сертифицирована за органску производњу малине (GTZ)

Извор: Према уредби ЕУ 2092/91 и GTZ

По подацима из 2009. године, од укупно 380 ха који су сертифицирани за органску производњу малине, највећи део земљишта (360 ха) је прошао, док је 20 ха још увек у фази конверзије.

У зависности од извора, број хладњача које имају режим дубоког замрзавања на температури од - 18°C се креће од 180 до преко 200. У Ариљу се налази хладњача капацитета 8.000 тона, власништво Земљорадничке задруге "Ариље". Поред ње, на територији исте општине постоје још око 100 хладњача капацитета 20-2.000 тона. У циљу побољшања квалитета замрзнуте малине, мора се обратити пажња на избор сорти, систем производње, квалитет бербе и транспорта обраних плодова до хладњача.

Извоз малине из Републике Србије

Преко 90% произведене малине се замрзава и извози, а остатак продаје као свежа или прерађена у друге производе (*Petrović, 2004*).

Годинама уназад, од 15 до 20% светске продукције малине потиче из Србије. На тај начин се у платном билансу наше земље обезбеди око 100 милиона евра (табела 3). Значајан допринос оваквом резултату даје ариљско малиногорје.

Табела 3. Увоз и извоз малине, по производима 2004. године

	Извоз, по производима НССТ					
	Малине, свеже		Малине и слично бобичасто воће, замрз., са шећером		Малине, замрзнуте, без шећера	
	тона	(000) УСД \$	тона	(000) УСД \$	тона	(000) УСД \$
2004	3569,6	4163,0			53933,0	92974,7
2005	7611,4	4545,5			60529,5	86470,5
2006	5631,6	5688,1			65008,6	96340,0
2007	6793,6	11125,5	0,0	0,2	66291,7	147478,0
2008	4997,4	18123,2			48187,6	184290,0
2009	4534,2	7912,6	0,7	3,1	57415,5	190957,6
2010	1863,8	2838,3			61491,9	165576,7

	Увоз, по производима НССТ					
	Малине, свеже		Малине и слично бобичасто воће, замрз., са шећером		Малине, замрзнуте, без шећера	
	тона	(000) УСД \$	тона	(000) УСД \$	тона	(000) УСД \$
2004	23,2	25,6			661,2	996,2
2005	94,0	67,9			955,9	1410,8
2006	21,9	15,3			1093,6	1360,0
2007	10,5	23,7	0,0	0,0	849,5	2226,0
2008	62,5	196,6			1688,8	5840,0
2009	104,8	226,7	0,0	0,0	1245,7	3757,1
2010	92,3	146,1			1353,6	3909,5

Извор: Завод за статистику Републике Србије

На светском тржишту главни купци малине су Немачка, Велика Британија, Француска. Немачка, на пример, иако годишње произведе око 20.000 т, увози велике количине малине, од чега је велики део из Србије. Многи произвођачи и

стручњаци сматрају да постоје велике могућности за извоз свеже малине, али и производа вишег степена финализације.

Извоз малине из Србије прате и стални проблеми. Овде треба поменути неизвесност откупне цене свеже малине, подстицаје за извоз, увозне баријере, као и примену Глобалгап стандарда у производњи и Хасап (НАССР) система у преради малине, нарочито када се ради о извозу малине на тржиште ЕУ.

У унутрашње факторе који утичу на обим и квалитет извоза малине убрајају се (не)организованост субјеката у производном ланцу, проблеми везани за откуп и сл. Од спољашњих фактора треба споменути: мере аграрног протекционизма које подразумевају царинске тарифе, забране, контингенте, субвенције и др. којима се штити пољопривреда појединих земаља. Иако је малина, незванично, проглашена за стратешки производ Србије, још увек не постоји дугорочна стратегија њене производње. То је један од главних разлога неорганизоване производње и наступа на тржишту.

Србија углавном извози замрзнуту и врло ретко прохлађену малину. Занемарљиве су испоручене количине малине у свежем стању, или привремено конзервисане инертним гасом.

Имајући у виду извозне цене свеже и замрзнуте малине, оријентација Србије треба да буде на добијању производа од малине виших фаза прераде, као што су сок, концентрат, сируп, желирани производи и паста од малине. Извозом ових производа на тржиште, пре свега, високоразвијених земаља Европе и Америке, може се постићи знатно већи девизни прилив од садашњих око 100 милиона €.

Основни циљ извоза треба да буде задржавање стечених позиција, са једне, као и освајање нових тржишта, са друге стране. Поред тога, неопходно је дефинисати политику и дугорочне програме производње малине и прерађевина у складу са захтевима и тражњом на европском и светском тржишту. Услед смањене понуде свеже малине ван сезоне, неопходно је подстицати стварање нових сорти са продуженом сезоном бербе, што би представљало велику шансу Србије за извоз свеже малине на инострано тржиште по знатно вишим ценама. У циљу одржања водеће позиције у производњи малине и извозу, мора се водити рачуна о: увођењу нових сорти погодних за употребу у свежем стању, коришћењу серификованог садног материјала, унапређењу технологије гајења и контроле квалитета, повећању обима и квалитета производње, гајењу малине ван сезоне, у тунелима, унапређењу технологија бербе, перманентном едуковању произвођача, смањењу бројних посредника у купопродајном ланцу, развоју прерађивачке индустрије, повећању броја производа добијених прерадом малине, унапређењу дизајна и квалитета паковања, стварању препознатљивих брендова.

Закључак

Малина је веома значајан извозни артикал српске пољопривреде. Последњих година се у Србији годишња производња малине кретала око 80.000 т, што чини око 5,5% укупне производње воћа.

Малина се превасходно производи у малим породичним засадима, величине 10-30 ари, а просечан принос се последњих година кретао 5-8 т/ха. У Србији је производња малине најзаступљенија у брдско–планинским подручјима и њом се бави 40-50.000 домаћинстава на површини од 14-16.000 ха. Процењује се да у малинарству Србије, заједно са сезонским радницима, ради око 200.000 људи.

Преко 90% произведене малине се замрзава и извози, а остатак продаје као свежа или прерађена у друге производе.

Око 25% светске производње малине потиче из Србије. На тај начин се у платном билансу наше земље обезбеди око 100 милиона евра. Србија углавном извози замрзнуту и врло ретко прохладљену малину.

У циљу одржања водеће позиције у производњи малине и извозу широм света мора се водити рачуна о увођење нових сорти погодних за употребу у свежем стању, коришћењу серификованог садног материјала, унапређењу технологије гајења и контроли квалитета, повећању обима и квалитета производње, гајењу малине ван сезоне (у тунелима), унапређењу технологија бербе, обуци произвођача, смањењу посредника у купопродајном ланцу, развоју прерађивачке индустрије, повећању броја производа добијених прерађивањем плодова малине, унапређењу дизајна и квалитета паковања, стварању препознатљивих брендова.

Литература

1. **Бугарчић В., Мишић П., Милутиновић М., Суботић Р., Гаћеша Б.** (1984): Нови југословенски сортимент малине, Југословенско воћарство, бр. 67-68, Чачак, стр. 23-32.
2. **Димитријевић Б.** (2009): Организациони модел кооперативе произвођача малина, Магистарска теза, Пољопривредни факултет, Београд.
3. **Милић Д., Калановић Булатовић Бранка, Трмчић Снежана** (2009): Менаџмент производње воћа и грожђа, Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр. 183.
4. **Мишић П., Николић М.** (2003): Јагодасте воћке, Институт за истраживања у пољопривреди Србија, Београд.
5. **Петровић С.** (2004): Економски аспекти производње малине у Републици Србији, Југословенско воћарство, Vol. 38. бр. 145-146, стр. 55.
6. **Петровић С., Лепосавић А.** (2005): Савремена производња малине, Институт за

истраживања у пољопривреди Србија, Београд.

7. **Стевановић С., Ђоровић М., Милановић М.** (2006): Тенденције производње и међународног промета малине, Економика пољопривреде, Год./Vol. LIII, бр./ТБ (13-667), Београд, стр. 409.
8. **РЗС Србије** - <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/index.php>
9. **FAO** - www.fao.org

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF RASPBERRY PRODUCTION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Bojan Dimitrijević³, Branka Kalanović Bulatović⁴

The paper showed a tendency to assess the situation in raspberry production, and to consider possible directions of development of this production. The analyzed data show that production area, as well as the production quantity of this fruit in the world, generally speaking, have an increasing trend, while in Serbia it shows variation around the same level of production for almost a decade. Given the strengthening of competition, the current situation highlights the need to take very concrete and immediate measures to improve production and trade of raspberry, in order to continue to provide sizable income from export of this precious fruit in the future.

Key words: *state, prospects, development, raspberry production, Serbia*

3 Mr Bojan Dimitrijević, Teaching and Research Assistant, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Nemanjina 6, 11080 Belgrade, +381642248076, dimitrijedi@yahoo.com

4 Dr Branka Kalanović Bulatović, Assistant Professor, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Nemanjina 6, 11080 Belgrade, +38111615315 Ext. 495., kalanovicbranka@yahoo.co.uk